

Dr. Sead Seljubac

DOMSKI ODGOJ U MEDRESI¹

DOI: 10.58584/2490-3752.2015.1.1.9

SAŽETAK

Autor u ovom radu upućuje na ciljeve odgojnog djelovanja u medresi, čiji rezultat je ličnost određenih dinskih svojstava i sposobnosti, koja se želi i nastoji odgojem formirati kod učenika. Radom je obuhvaćena i elaborirana sintagma „domski odgoj“. Osnovni organizacijski element domskog odgoja čini odgojna grupa. Naglašena intencija domskog odgoja je nadogradnja roditeljskog odgoja. S obzirom na to da u medresu učenici dolaze s različitim pretpostavkama, cilj domskog odgoja je da ih primjeri osnovnim principima islama. Put (*tarik*) izgradnje ličnosti učenika medrese ide preko Šerijata. Čvrstinu mu obezbjeđuju farz, vadžib i sunnet. Autor nudi i obrazac formiranja ličnosti učenika, u skladu s principima islama. U radu su sadržane i upute za odgojno djelovanje prema učenicima, te načini njihovog vođenja do cilja. Autor odgoj učenika sagledava u kontekstu islamske duhovnosti, te duhovni odgoj smatra osnovom odgojnog djelovanja. Na kraju rada elaborirani su principi odgojnog djelovanja.

Temeljni pojmovi: odgoj, obrazovanje, odgajatelj, učenik, duša, dom, domski odgoj...

1 Referat sa seminara za profesore odgajatelje u medresama, održan u Novom Pazaru 2.4.2010. godine, pod nazivom „Domski odgoj u internatima medresa“. Rad je baziran na praksi i potrebama odgoja u internatima medresa, a naslonjen je na, između ostalih, dva glavna izvora: knjigu *Pedagogija*, autora Karić, E. i Grandić, R. (Tuzla, 2009.), te članak „Kazivanje o duhovnom odgajanju“, autora Fevzi Mustafe ibn Numana (prijevod: Fejzulah Hadžibajrić), objavljen u *Islamskoj misli*, VII, Sarajevo, 1985. Izvodi iz ovih izvora su prilagođeni i primjereni naslovljenoj temi.

UVOD

Medrese Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini su škole koje imaju dva segmenta rada: nastavni proces i boravak u učeničkom domu (internatu).² Predmet našeg interesiranja u ovom radu je *domski odgoj* ili odgojne aktivnosti koje se organiziraju u vrijeme boravka učenika u domu, a nakon završene nastave. U okviru Nastavnog plana i programa, propisan je i *Program odgojnog rada u medresama*³ koji tretira:

1. *Ciljeve odgojnog rada* (izdvajamo: islamsko ponašanje kao stil življenja koje bi bilo izraz cjelokupne ličnosti učenika, a zasnovano na Allahovoj Knjizi, praksi Muhammeda, a.s., i zahtjevima vremena u kojem učenik živi; spremnost na izvršavanje svih vjerskih propisa u medresi i van nje; ponos svojom vjerom, kulturom i običajima; te isključivanje kompleksa niže vrijednosti...);
2. Program odgoja, koji sadrži segmente:
 - Islamsko-moralni odgoj,
 - Intelektualno-kreativni odgoj,
 - Radni odgoj,
 - Zdravstveno-higijenski i fizički odgoj,
 - Estetski odgoj,
 - Slobodno vrijeme i rekreacija,
 - Samoodgoj i preodgajanje.

Sve segmente programa odgajatelj planira i radi istovremeno, paralelno.

2 Pravila medrese, čl. 5.

3 Nastavni plan i program medresa, str. 304.

Tabela 1. Shema aktivnosti po vrstama

Mjesec	Islamsko-moralni odgoj	Intelektualno-kreativni odgoj	Radni odgoj	Zdravstveno-higijenski i fizički odgoj	Estetski odgoj	Slobodno vrijeme i rekreacija	Samoodgoj i preodgajanje
9	Ličnost	Fadileti znanja	Radni odgoj	Zdravlje je najveće bogatstvo	Etika i estetika	Opuštanje i odmaranje	Samoodgoj u Kur'anu
10	Ljepa islamska svojstva	Islamski svjetonazor	Intelektualni i fizički	Higijena i zdravlje	Pojam lijepog u islamu	Aktivni i pasivni odmor	Odnos prema sebi
11	Islamska misija	Bože, povećaj mi znanje	Marljivost i lijenost	Higijenska kultura	Estetsko izražavanje i oblikovanje	Promjena aktivnosti	Odnos prema zajednici
12	Univerzalno dobro i zlo	Kontinuirano učenje	Fizički napor i zdravlje	Zdravstvena kultura	Prirodna i umjetna ljepota	Granice zabave i opuštanja	Sfera rada
1	Svjesno čuvanje islamskih načela	Efikasno učenje	Radna kultura	Rekreacija na čistom zraku	Plasiranje i aranžiranje	Poželjni načini opuštanja	Sfera slobodnog rada
2	Motivacija za nastavak učenja	Modaliteti učenja	Praktični angažman učenika	Higijenski odnos prema sebi	Umjetnički izraz u islamu	Organizirano i pojedinačno opuštanje	Sfera slobodnog vremena
3	Jedinstvo svijesti i aktivnosti	Proživljeno znanje	Estetika rada	Prevenција zdravlja	Islam i figuravno slikarstvo	Život u mjeri	Oblici i metode preodgajanja
4	Plemenitost u komunikaciji	Ritam rada i odmora		Nestajanje čiste životne sredine		Značaj vremena u islamu	

Cilj odgoja bi nam ovdje, dakle, predstavljao zamišljen i generaliziran lik učenika, ličnost određenih dinskih svojstava i sposobnosti, koju valja odgojem formirati. Da bi se što potpunije mogao ostvariti postavljeni *cilj*, on se mora formulirati na mnogo konkretniji način. Uobičajeno je da se u okviru jednog cilja, u želji da se on konkretizira, izgradi sistem “užih ciljeva”. A pošto su ti užii ciljevi direktno okrenuti praksi i predstavljaju određene projekcije općeg cilja u konkretnim, to se oni često pretvaraju u zahtjeve i nazivaju *zadacima odgoja*. Ti zadaci moraju biti postavljeni tako da su realno ostvarivi u odgojnoj djelatnosti.

Nužno je uspostaviti *bliskost između općih odgojnih ciljeva i konkretiziranih zadataka* u realnim odgojnim situacijama.⁴ Za svaku zaokruženu aktivnost (određenu cjelinu, program) određujemo cilj, koji se konkretizira u zadacima odgoja (šta treba uraditi). Realizacijom zadataka ostvarujemo cilj.⁵ Na osnovu ponuđenih sadržaja odgojnog rada, profesori odgajatelji izrađuju godišnje i mjesečne planove svog rada, u četverogodišnjem trajanju.⁶

Predviđeni profil stručne spreme odgajatelja

- Profesor koji je završio jedan od fakulteta islamskih nauka i stekao zvanje profesor islamskih nauka;
- Profesor koji je završio Filozofski fakultet odsjek Psihologija-Pedagogija i stekao zvanje profesor psihologije i pedagogije;
Ili: odsjek Psihologija, pa stekao zvanje profesor psihologije;
Ili: odsjek Pedagogije, pa stekao zvanje profesor pedagogije;
- Svi sa prethodno završenom medresom.

Zanimljiv profil bi mogao biti: **Odgajatelj može biti profesor koji je bogat pedagoškim iskustvom, koji ima izgrađene organizatorske sposobnosti i dar za uspostavljanje interakcijskih odnosa sa svim učesnicima u odgojno-obrazovnom procesu.**⁷

4 Karić E.; Grandić R.: *Pedagogija*, Tuzla, 2009, str. 211.

5 Isto, str. 212.

6 *Nastavni plan i program medresa*, str. 317.

7 Karić E.; Grandić R.: *Pedagogija*, str. 284.

1. DOMSKI ODGOJ UOPĆE

Domski odgoj (hostel education) je sintagma kojom se definira odgoj u domovima učenika (internatima). Osnovni organizacijski kolektiv čini *odgojna grupa*. Svaka odgojna grupa ima svog odgajatelja, koji vodi obaveznu dokumentaciju o grupi, te se, na osnovu vlastitog programa rada i programa rada odgojne grupe, brine o svakom učeniku posebno i provodi različite aktivnosti iz programa rada doma. Domski odgoj treba da nadomjesti odsutnost roditelja u odgoju i obrazovanju.⁸ *Domski odgoj u medresi bi trebalo da kod učenika pogrešno u odgoju zamijeni ispravnim, osigura mu islamski odgoj i osposobi ga da odolijeva izazovima.*

1.1. Odgoj učenika medrese

Pred sobom imamo osobu, dijete koje dolazi iz porodice ili sredine koja je, po svojoj strukturi, možda s pomanjkanjem duhovnog i s prevladavanjem materijalnog. Sve više njih donosi sa sobom dugu listu negativnih karakteristika (*šejtāni*), od kojih se ne vide one pozitivne (*ruhāni*), ili ne mogu da dođu do izražaja.

Ukoliko i dolazi iz dinski izgrađene porodice, ono ipak sa sobom donosi i uticaj sredine, navike, običaje (*adete*) stečene s drugima, bilo iz školskih klupa, bilo iz mahale. Spomenimo samo neke: sklonost konzumiranju duhana, psovci, laži, agresivnosti, nepoštivanju autoriteta, nepoznavanje osnovnih principa uljudnog ponašanja (*adabi*)...

Ako učenika I razreda pitate zašto je došao u medresu, dobit ćete različite odgovore:

1. Jer je sam to želio (*murid*),
2. Jer su to željeli njegovi roditelji,
3. Jer je obezbijeđen smještaj, pa ne mora vozariti,
4. Jer je dobar program, može mnogo naučiti, a poslije se upisati gdje god hoće,
5. Jer je na ulici opasno, a te opasnosti su prodrle i u škole, dok u medresi ima više sigurnosti...

8 *Pedagoška enciklopedija* (redakcijski odbor), Beograd, 1989, str. 148.

Rijetko koji, a ponekad baš nijedan učenik ne odgovori da je došao naučiti kako biti dobar musliman i to za četiri godine postati.

Pogrešno se misli da je dovoljno pružiti učenicima samo određena znanja, činjenice, informacije i upoznati ih sa životnim istinama i vrijednostima, a da će se uticaj tih *inputa* na formiranje ličnosti u cjelini ostvariti sam po sebi. Iskustvo je pokazalo da to nije tako. Znanja, sama po sebi, nisu dovoljna. Ona moraju prerasti u uvjerenja i lična opredjeljenja i stavove.⁹

Odgoj u domu medrese bi se mogao definirati kao proces izgrađivanja i formiranja ličnosti učenika s islamom. On podrazumijeva:

1. Ukupnost uticaja profesora odgajatelja na učenika, raznim sredstvima, načinima i metodama, te raznim sadržajima, a sve usmjereno ostvarivanju postavljenog cilja odgoja,
2. Kreiranje maksimalnih i realnih mogućnosti svakom učeniku da se ispolji kao ličnost, da razvije sve svoje pozitivne ljudske kvalitete, te da se oformi kao cjelovita ličnost, koja treba da postane kreativna i inicijativna.¹⁰

Da bi to postigao, neophodno je da odgajatelj poznaje osnovne probleme svakog učenika, mogućnosti razvoja i formiranja njegove ličnosti, presudne faktore u tom razvoju, a, prije svega, da poznaje svoju ulogu, mogućnosti i obaveze u tom procesu. Osim toga, on treba da bude svjestan toga šta konkretno može učiniti u procesu odgoja svih svojih učenika zajedno (u radu s grupom i odjeljenjem), a šta u procesu odgoja svakog od njih posebno. Vele: "Ako pedagogija hoće da vaspitava čovjeka u svakom pogledu, ona ga mora najprije upoznati u svakom pogledu."¹¹ (Ušinski) Ličnost je organizirana cjelina, određena struktura bioloških, psihičkih i socijalnih svojstava, osobina i ponašanja, čime se izražava posebnost i vlastitost pojedinca koja ga tom svojom naročitošću, jedinstvenošću i neponovljivošću izdvaja, odlikuje i razlikuje od svih drugih članova zajednice. Odgajatelj je taj koji odgojnim procesom nastoji da svakog odgajnika uključi u život zajednice, u kojem će doći do izražaja njegova inicijativa, kreativnost, u kojem će on aktivno

9 Karić E.; Grandić R.: *Pedagogija*, str. 67.

10 Isto, str. 61.

11 Ušinski, K.D, *Čovjek kao predmet vaspitanja*, Sarajevo, 1957.

djelovati, obogaćivati kulturu i usavršavati samog sebe, sve dok se ne preobrazi u cjelovitu ličnost, koja ima potpuno razvijen smisao za ljudske potrebe i vrijednosti.¹²

I

Prvo s čime se, po dolasku u medresu, susreće učenik, jeste sasvim novi sistem odnosa, potpuno drukčiji ambijent za život i rad i pravila koja su mu strana, na koja nije navikao i koja ne poznaje. Opravdan je prijedlog da se prilikom prezentacije medrese osnovcima informacije dopune podacima o načinu funkcioniranja sistema internata, o kodeksu ponašanja u medresi, o prednostima, ali i poteškoćama dinskog sistema i sl.

Čak i ako učenik prizna da je nužno poštovati kućni red, poštovati hijerarhiju starijih, on i dalje, u sebi, ostaje sklon otporu koji još nije hrabar otvoreno iskazati. (U jednoj anketi, nezadovoljna učenica, nakon što je iznijela niz kritika na rad svojih odgajateljica, svoj iskaz završava ovako: "Hvala vam kad ste mi dali priliku da se i ja njima nagovorim svašta!") Čekat će, dakle, priliku da to učini, ukoliko se ta negativna potreba u njemu ne promijeni.

Upravo to se nadaje kao cilj odgoja u domu:

Dovesti unutarnji osjećaj učenika iz faze neiskazanog, skrivenog, ali ja-kog otpora dinskom sistemu, makar što je on pozitivan, do prihvatanja tog sistema kao svog, zadovoljstva njime, uključenja u njega i potpune identifikacije s njim.

Očito je da su to neke faze kroz koje ga je nužno *planski* provesti, pri čemu i odgajatelj i učenik treba da budu svjesni puta koji zajednički prolaze i cilja kojemu streme. Trebalo bi, također, primijetiti da je ovo pitanje individualnog rada sa svakim učenikom, a rad s grupama i cijelim odjeljenjem bi bio u službi izgradnje svakog pojedinca ponaosob, sve do kompletiranja njegove ličnosti.

12 Karić E.; Grandić R.: *Pedagogija*, str. 154-155.

Pošto svaki odgajatelj prihvata *učenika u totalu*, s pozitivnim i negativnim karakteristikama, on mu prvo predočava pravila ponašanja, računajući da će ih još neizgrađeni učenik nastojati da formalno poštuje. Ovdje je potrebno napomenuti da svaki učenik ima drukčiju *startnu poziciju* na putu ka svom izgrađivanju i da je odgajatelj dužan utvrditi je, kako bi bio svjestan koji potez povući prema kojem učeniku, shodno koraku koji mu je na redu. Zato je *dosje učenika*, s kompletnom slikom njegovog porodičnog, socijalnog, zdravstvenog, duševnog i inog stanja, jako važan. Ako učenik na početku puta još nije dovoljno svjestan budućeg sebe, odgajatelj mora odmah, pri prvom koraku, znati šta želi da ima na kraju puta, kakav *profil ličnosti* hoće da dobije kao rezultat svog truda.

Ako uzmemo u obzir da pri prijemnom ispitu vršimo prvu, uslovnu selekciju, i da računamo da smo dobili učenike (*talebu*) koji imaju već bačenu klicu imana u srcu (*kalb*), nedovoljno razvijenu, ali postojeću, onda je to prednost koju treba iskoristiti, i nastojati od nje početi, njegovati je i razvijati u potencijal koji u sebi sadrži. Uzimajući u obzir da je medresa spoj općih znanosti (*ulum*) koje se izučavaju u bilo kojoj gimnaziji i dinskih znanosti, nije teško zaključiti da su nam darovana dva neprocjenjiva instrumenta, koji mogu nesumnjivo pomoći u ostvarenju postavljenog cilja – u *njegovanju i razvijanju učenikovog imana*, a to su: razum (*akl*) i Uputa (*Tevfik*).¹³

Razvijajući kod učenika sposobnost racionalnog promišljanja i analitičkog pristupa svijetu u kojem živi, a istovremeno ga oplemenjujući smjernicama Upute, odgajatelj postiže nekoliko prednosti u svom radu:

1. Lakše će savladati otpore koje u učeniku daju negativni porivi kojih ne može ni tako brzo ni tako lahko da se oslobodi;
2. Odgovore na dileme razuma tražit će u Uputi i
3. Zajedno s učenikom će prolaziti faze njegovog duhovnog, imanskog zrijenja.

13 O ovome vidi: Mustafa Fevzi, (ibn Numan): “Kazivanje o duhovnom odgajanju”, (prijevod: Fejzulah Hadžibajrić) *Islamska misao*, VII, Sarajevo, 1985.

Pošto je odgoj svjesna i svrshodna djelatnost, njegovo bitno svojstvo i obilježje je namjera ili intencija (*nijjet*). On je, dakle, istovremeno planski, organizirani i *namjerni proces*, pa ga zato nazivamo i *intencionalni odgoj*.

Medresa je dinska odgojno-obrazovna ustanova, utemeljena na Šerijatu. To niko u njoj nikada ne smije zanemariti (ni učenik ni odgajatelj). Šerijat je duša medrese; ako se ona ispusti, medresa je mrtva.

Pošto učenik (primjetno je da stalno govorimo u jednini – izgrađujemo svakog učenika pojedinačno) u medresi nije pod staklenim zvonom (mada se on često tako osjeća), nikada ne treba isključiti faktor vanjskog djelovanja na njega. To mogu biti vršnjaci iz drugih škola, prijatelji iz osnovne škole, druženja na fejsbuku, internet sadržaji, mediji uopće, i sl., a ponekad to mogu biti i članovi njegove porodice, koji nisu zadovoljni njegovim odlaskom u medresu. U zajedničkom otporu (a za zajednički otpor je potrebna saradnja odgajatelja i učenika) nikada se ne smije izgubiti iz vida najbitnije – *zaštita njegovog imana*. Ako njegovi „dušebrižnici“ uspiju da u njega ubace crv sumnje, pa vremenom on izjede iman iznutra, gubimo učenika (čak i onda kada on ostane u medresi i završi je s odličnim uspjehom – mada je češći slučaj da je jedva završi). Vanjski uticaj najbolje liježe na unutarne slabosti, a posebno na one najskrivenije. Tako dobijamo “odgoj” koji nismo željeli, a tu je, i ne možemo ga ignorisati. Zovu ga stručno: *funkcionalnim odgojem*.¹⁴

Šerijat je, dakle, platforma. On je savjest nad radom medrese i svih u njoj. On je sudija u dilemama. Čvrsto uvjerenje da je Bog jedan (*Tevhid*) i da je Njegova Riječ iznad svake druge mora biti kamen temeljac svake medrese. Medresa je mejdan gdje se stotine mladih ljudi, vođenih sigurnom rukom svojih odgajatelja, treba da izbore s prizemnom pozicijom svoje duše sklone zlu (*emmara*) i vinu se u dinske visine, do razine s koje će moći u tome i drugima pomoći.

Na putu ka potpunosti (*kemal*) svoje ličnosti, bijući bitku s unutarnjim (negativnosti: agresivnost, strasti...) i vanjskim neprijateljem (divlji ljudi), učeniku je neophodna pomoć da ostane uspravan (na *ki-jamu*). U svijetu koji, opsihičen požudom (za vlašću, materijom, pozicijom...), nemilosrdno gazi sve one koji nisu dovoljno snažni da se odu-

14 Isto, str. 64.

pru, učenik mora biti dobro pripremljen za izazove *na putu do moralne uzornosti*.

Pogrešno je misliti da će samo *prihvatanjem* određenih etičkih pravila učenik, sam po sebi, doći do adekvatnog ponašanja ili do izmjenne postojećeg. Između znanja o normama i ponašanja na osnovu njih nalazi se neka vrsta “međuprostora” (*berzeh*), koji je neophodno ispuniti *iskustvom*, praksom (*amel*). Ovdje se podrazumijevaju i moralne potrebe koje imaju utjecaja na usavršavanje postupaka. Treba imati u vidu da formiranje moralnih potreba predstavlja proces koji se sastoji iz dvije najtješnje povezane strane i cjeline: formiranje sistema ubjeđenja i moralnih osjećanja, kao i formiranje čvrstih oblika ponašanja. Objedinjavanjem ovih dviju strana (*el-i'tikadu vel-'amelu bihi*) dolazi do formiranja moralne ličnosti.¹⁵

S učenicima koji nisu dovoljno pripremljeni vrlo brzo se dogodi da posrnu pod pritiskom vanjskih utjecaja, udruženih s unutarnjim slabostima. Tada iman slabi, a inicijativu preuzimaju negativnosti. Zato je pri prvim znacima takvih slabljenja nužno poduzeti potrebne mjere učvršćenja učenikovog imuniteta, zasnovane na razumskim argumentima i smjernicama Upute. Treba nastojati razviti u učeniku hrabrost (*šedža'at*) da odvažno poroku kaže “ne”, a istovremeno u njemu uzgajati i njegovati, razvijati i jačati čednost (*iffet*).

U tom procesu je veoma važna saradnja učenika i svjesnost da svaki korak ide njemu u korist. Odgajatelja treba da *prihvati* kao nekoga ko mu pomaže da savlada prepreke na putu do *željenog* cilja, do izgradnje vlastite ličnosti, do zrenja svoje vjere. Kada učenik postane svjestan svojih potreba, one se pretvaraju u *namjeru*, tj. dobivaju aktivističku konotaciju.¹⁶

U fazi učenikovog oslobađanja od ovisnosti o negativnim porivima u njemu, jako je važno njegovo povjerenje koje ima u odgajatelja i spremnost na saradnju. Po pravilu da na mjesto ružnog (*sejjiat*) treba staviti lijepo (*hasenat*), učeniku se mora ponuditi alternativa u dobru (*hajr*). Umjesto ružnog lica psovke treba ponuditi mu lijepo lice zikra, umjesto *odbojnosti* prema obavezama ponuditi mu *ljubav* prema rezul-

15 Isto, str. 211.

16 Isto, str. 211.

tatima ispunjenja obaveza, *poteškoće* na putu mu zamijeniti *privlačnošću* cilja i tako ga dovesti do faze kada mu sklonost pravljenju ekscesa (*emmara bissui*) više nije dio njega. Odgajatelj ga vodi putem kojim je sam davno prošao.

Sam učenik treba da osjeti da je put (*tarik*) kojim ide siguran i da dolazak do cilja vrijedi truda, ali da će na putu uvijek biti onih koji ne bi voljeli da on ostvari svoju namjeru (*irada*), a na takve se ne treba obazirati. Treba ih elegantno zaobići (*hedžren džemilen*).

II

Kada se učenik učvrsti na poziciji oslobođenosti od sklonosti ka negativnom, trebalo bi ga povesti u slijedeću fazu. Tada je nužno akcenat staviti na njegovu savjest i nastojati u njemu pobuditi osjećaj samopriječora (*levvama*). Ukoliko se i dogodi da napravi neko pokliznuće, istovremeno će osjetiti prijekor prema sebi i potrebu da o tome razgovara sa svojim odgajateljem. Odgajatelj tada mora biti *sigurno uho*. Između njih se mora razviti relacija *zaštićenog podatka*, sigurnost, povjerenje, čuvanje tajni (*sirr, hafijj*). I jedan i drugi svoju snagu treba da crpe iz zajedničkog podsjećanja (*zikr*) u ime Koga sve to rade i koji im je zajednički cilj.

III

Sporne situacije nikada nisu isključene. Uvijek se može dogoditi da cijeli trud bude doveden u krizu. Učenik se, recimo vikendom, susretne sa starim društvom, koje mu pobudi stare želje i potrebe i dovede ga u stanje kolebanja. Često to budu sitni dunjalučki primamljivi detalji, koji izazivaju trenutnu želju (*hubbi dun'ja*), ali ako odgajatelj na vrijeme osjeti da učenik klizi ka krizi, treba da ga ohrabri za smirenje, da bude uz njega i da ga novim podsjećanjima (*zikr*) vrati u normalu. Obojica se moraju, udruženim snagama, kretati relacijom međusobnog prijateljstva (*velajet*), dijeleći najdublje tajne (*ahfa*). Učeniku bi trebalo pomoći da se razvije do nivoa kada će iz njega samog (*ilham*) dolaziti upozorenja o opasnostima koje se kriju u nekom izazovu i otvarati putevi rješenja dilema (*futuhat*).

IV

Odgajatelj će, konstantno prateći duhovno kretanje svog učenika, svaki put kada na njegovom ponašanju primijeti korak nazad, pojačati razvijanje ljubavi (*ašk*) prema putu za koji se opredijelio i prema ljepoti koja ga na Cilju čeka.

Ako se učenik uspješno učvrsti na poziciji vlastitog prepoznavanja, čak i suptilnih, razlika (*furkan*) između dobrog i lošeg i iz njega se počne redovno predstavljati (*ilham*) kriterij, onda bi s njime trebalo poraditi na novom koraku, a to je smirenost na putu. Ako odgajatelj uspije da ga dovede u tu fazu, onda će njegova smirena (*mutmeinne*) duša moći uspješnije odolijevati kušnjama i neugodnostima na putu, bez remećenja uvjerenja.

Unutarnja smirenost je jaka osobina. Ona pomaže da učenik, svojim analitičkim i pronicljivim pogledom, vidi i iza površine sadržaja (*batin*) koje dunjaluk nudi, te da stvari vidi onakvima kakve one jesu (*hakikat*). To će mu omogućiti da vidi i one koji su, po tome, slični mu ili čak i jači, pa da ih zavoli i u njihovom društvu uživa. Razgovarat će o zajedničkim temama i razumjeti se, čak i onda kada ih drugi ne budu razumjeli. I bit će im lijepo. (Kako je samo lijep prizor: grupa učenika, na velikom odmoru, pod abdestom, ulaze u džamiju da klanjaju duha namaz). Teško je zamisliti koliko zahvalnosti učenik svom odgajatelju može iskazati kada shvati da mu je pomogao da dođe do tog nivoa, u fazi kada vidi istinske vrijednosti.

V

Spoznaja (*ma'rifet*): o unutarnjim vrijednostima namaza, koji klanja sa svojim vršnjacima, mladim ljudima, u zajedničkom saffu; o vrijednosti približavanja (*tekarrub*) Najdražem Biću, Uzvišenom Hakku; o vrijednosti pripadnosti ummetu Njemu najdražeg insana habibi Muhammeda, s.a.v.s.; o vrijednosti nura Časnoga Kur'ana, i sl., kod učenika može izazvati silno zadovoljstvo (*rizaluk*).

VI

To njegovo zadovoljstvo odgajatelj povećava, otvarajući mu nove horizonte vijednosti, vidljivih i nevidljivih, i njegovoj zadovoljnoj (*radije*) duši nudi nove razloge za zadovoljstvo.

Zar na tom nivou može uopće postojati sumnja da će i Uzvišeni Hakk takvim učenikom, takvom mladom dušom, biti zadovoljan (*mer-dijje*)?

VII

Zar odgajatelj sebi može postaviti veći, bolji, uzvišeniji cilj od toga da dovede samo jednog učenika do nivoa čiste (*safije*) duše? Zar se sa svakim novim čistim učenikom ummet ne obogaćuje čistotom, a ovaj svijet bogatstvom? Eto cilja vrijednog nepoštednog truda.

*

Na početku se postavi *cilj* koji se prati cijelim procesom odgajanja učenika. Kada se cilj ostvari, onda odgajatelj pred sobom ima učenika koji je darovan nizom neprocjenjivih kvaliteta, koji predstavljaju pravo bogatstvo i čast za ummet. Njegov imunitet je dovoljno jak, uvjerenje (*jekin*) dovoljno čvrst, da može nastaviti put u životu punom zamki divljih ljudi. Njegova sigurnost je u dinskoj tvrđavi, ograđenoj čvrsto sazidanim bedemima farzova, vadžiba i suneta, s vojskom jakih stražara koji je čuvaju, naoružani *hasenatima* ili *ameli salihom*. Njegova unutarnja snaga je u ustrajavanju (*istikamet*) na principima koje je u sebi izgradio uz pomoć svog odgajatelja, koji ga je do tog nivoa vodio (*iršad*).

U toj tački izgradnje ličnosti učenika, trebalo bi je ukrasiti skromnošću, koja će spriječiti da njegovi kvaliteti ne porode umišljenost (*udžub*), ili potrebu za viđenjem od strane drugih (*murailuk*).

Ukoliko bi se te negativnosti u njemu pojavile, doveo bi se u opasnost da umjesto daljeg uspona doživi pad, a da toga i ne bude svjestan. Na to mu odgajatelj mora skrenuti pažnju kada ga ispraća u život.

1.2. Odgajatelj – uzor drugima

Odgajatelj bi morao, na način kako smo to do sada iznijeli, biti učniku uzor. Uzori (*ideali*) su značajni za pojedinca i socijalnu grupu i s njima učenici žele da se identificiraju.¹⁷ Suprotno tome, učenici vrlo lahko osjete nedosljednost, vide propuste kod odgajatelja i od njih se udalje.

Ako napravite istraživanje među svojim učenicima moguće je da ćete naići na rezultate na kakve su nailazili drugi odgajatelji u svojim domovima. Na anketno pitanje šta bi, kada bi mogli, učenici promijenili kod svojih odgajatelja imali biste široku lepeznu odgovora, od: “Ne treba ništa mijenjati, ovako je dobro!”, do “Promijenio bih sve!” Između te dvije krajnosti dobili biste niz pohvala, ali i zapažanja o propustima kod pristupa učenicima, o neusaglašenosti između riječi i djela, o različitom tretmanu učenika, o nedostatku razgovora ili adekvatne komunikacije i sl.

1.3. Opći principi odgojnog rada

Da bi se izbjegla veća odstupanja i nepravilnosti u odgojnom radu pedagozi su postavili neke principe u ovoj djelatnosti. Formulisanje *općih principa odgojnog rada* predstavlja jedan od prvih nivoa konkretizacije i operacionalizacije koncepcije odgoja, cilja i zadataka odgoja. Oni su namijenjeni onima koji odgojni rad treba praktično da organizuju. *Odgajatelji su dužni da se u svom radu pridržavaju zahtjeva sadržanih u principima odgoja.* Odnosi se to, razumljivo, na one odgajatelje koji se odgojnim radom bave stručno, kojima je to životno opredjeljenje i poziv.

Osam općih odgojnih (pedagoških) načela (principa) su:

1. Princip uvažavanja ličnosti učenika

Ovo načelo zahtijeva da odgojni rad bude veoma individualizovan i diferenciran. Ne mogu se postavljati isti zahtjevi svim učenicima istog uzrasta. Učenici su međusobno veoma različiti.

17 Isto, str. 211.

2. Princip ličnog angažovanja učenika u procesu odgoja

Aktivno lično angažovanje učenika u procesu svog odgajanja neizbježno je načelo. Odgajatelj mora pronaći način da svakog svog učenika, uz puno uvažavanje njegove ličnosti, pridobije za slobodno i dobrovoljno učešće u odgojnom radu. Samo razumijevanje odgajateljevih zahtjeva, njihovim prihvatanjem i aktivnim ličnim ispunjavanjem, pojedinac može sticati stvarne i postojeće svoje oblike i načine postupanja, ponašanja, mišljenja, vjerovanja i dr.

3. Princip mnogostranosti odgojnog rada

Da bi se obezbijedila mnogostranost odgojnog – razvojnog djelovanja na učenike, odgajatelj mora dobro da poznaje, kako opće karakteristike uzrasta svojih učenika, tako i individualne osobenosti svakog pojedinog učenika... Odgajatelj je obavezan da stvara *uslove i situacije* koje će omogućavati što *svestranije angažovanje* svakog pojedinca u što više različitih razvojnih oblasti ličnosti...

4. Princip socijalizacije

Nijedan učenik, ni u jednom periodu svog života neće (i ne može) živjeti sam za sebe, izolovano i odvojeno od zajednice. Učenika, u cilju njegove socijalizacije, ali i mnogostranog razvijanja njegove ličnosti, treba od prvih dana života u zajednici uključivati u realan život i rad, osposobljavati ga da nalazi i sam uspostavlja sklad između ličnog i zajedničkog, slobode i obaveza. Pri tome se mora voditi računa da se ne uključuju svi pojedinci na isti način u zajednicu...

5. Princip dosljednosti

U odgojnom radu izuzetno je važno da svaki sadržaj, svaki zahtjev, metoda i sredstvo, postupak i dr. budu dobro osmišljeni i odgovorno odabrani i s obzirom na grupu učenika i s obzirom na svakog učenika pojedinačno. Kada se to postigne, onda treba uporno i dosljedno insistirati na ostvarivanju programiranog, na ispunjavanju odgovorno po-

stavljenih zahtjeva... Zbog odgovornosti koja se time iskazuje, učenici će daleko više imati povjerenja u odgajatelja i daleko će više uvažavati njegovu ličnost. A ličnost odgajatelja, kao primjera, ima veoma značajnu ulogu u odgajanju mladih. (Lijepo je u anketi pročitati i ovo: „Kod svog uzora ne želim ništa mijenjati, jer smatram da joj ništa ne treba mijenjati. Profesorica XY je za mene moralna i odgovorna osoba, koja voli pomoći u svemu, u bilo kojem trenutku...”)

6. Princip cjelishodnosti, usmjerenosti odgajanja

Odgojni rad može davati željene rezultate samo ako je svjesno stavljen u funkciju određenog cilja i zadataka odgajanja. Samo takav odgojni rad ima smisla i opravdanja za organizovanje.

7. Princip organizovanosti

Odgojni rad ne može biti prepušten stihiji, slučajnosti, ne može se odvijati od danas do sutra, od situacije do situacije i sl. Postavljeni cilj i zadaci odgajanja zahtijevaju da sva dejstva činilaca, sve situacije, okolnosti i dr. budu koncentrisani (okupljeni) oko jedne vodeće linije. To se može postići samo ako je odgojni rad veoma *odgovorno* planiran, programiran, ostvarivan, ako je usmjeren ka jednom cilju odgajanja – ako je dobro *organizovan*.

8. Princip uvažavanja pedagoških saznanja i opredjeljenja

Da bi se odgojni rad mogao organizovati u skladu sa zahtjevima navedenih općih pedagoških načela, da bi taj rad bio u funkciji razvijanja ličnosti učenika, u funkciji postizanja postavljenog cilja i zadataka odgajanja, odgajatelj se u svom radu mora oslanjati na stečena pedagoška znanja i *opredjeljenja*... Od njega se očekuje da se prema različitim pitanjima *opredjeljuje i vrijednosno određuje*; da ima *kreativan odnos* prema pedagoškim tekovinama; da svoje lično pedagoško iskustvo stalno *pedagoški osmišljava*...”¹⁸

18 Isto, str. 244-253.

Sve ovo govori da se odgajatelji u svojoj struci moraju permanentno usavršavati, pratiti kretanja, nadopunjavati iskustva i unositi inovacije. Navedenim općim principima mi bismo rado pridodali ove:

- a. princip iskrenosti i opredijeljenosti,
- b. princip dinske budnosti,
- c. princip konstantne duhovne izgradnje,
- d. princip roditeljske strogosti ali i samilosti...

Problemi u odgojnom radu, između ostalog, nastaju kada imamo:

- nejasan cilj,
- problem autoriteta,
- preobimnu grupu,
- rasipanje u formalnom.

LITERATURA

1. Covey, R. Stephen: *7 navika uspješnih ljudi*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1998.
2. Ćorić, Š. Šimun: *Psihologija religioznosti*, Jastrebarsko, 1998.
3. Dervišbegović, M.: *Vaspitno-obrazovni efekti porodičnog i domskog smještaja djece lišene roditeljskog staranja*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978.
4. Fevzi, Mustafa (ibn Numan): "Kazivanje o duhovnom odgajanju", (prijevod: Fejzulah Hadžibajrić) *Islamska misao*, VII, Sarajevo, 1985.
5. Hrvatić, N.: *Domska pedagogija: od teorije do odgojne prakse*, Zbornik radova: Odnos pedagogijske teorije i pedagoške prakse, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2002.
6. Ivančić, I.: "Kurikulumski pristup domskom odgoju", Stručni članak, *Život i škola*, br. 13 (1/2005.) str. 97-105.
7. Karić, E.; Grandić, R.: *Pedagogija*, Tuzla, 2009.

8. Klapan, A.: *Učenje u učeničkom domu*, Pedagoški fakultet u Rijeci, Rijeka, 1996.
9. Mehringer, A.: *Mala specijalna pedagogija*, Educa, Zagreb, 2003.
10. Pajević, I.; Hasanović, M.: "Religijske moralne norme kao preventivni faktor poremećaja ponašanja tokom adolescencije", *Sistem preveniranja socijalnog isključivanja mladih*, (Zbornik radova znanstveno-stručne konferencije), Zenica, 2007. str. 117-132.
11. *Pedagoška enciklopedija* (u redakciji prof dr. Nikola Potkonjak – prof. dr Pero Šimleša), I i II, Beograd, 1989. godine.
12. Pranjić, M.: *Religijska pedagogija*, Zagreb, 1996.
13. Rosić, V.: *Odgojno-obrazovni rad u učeničkom domu*, Pedagoški fakultet u Rijeci, Rijeka, 1996.
14. Rosić, Vladimir: *Domski odgoj*, Graftrade, Rijeka, 2001.
15. Slana, Jože: "Savjetodavni rad odgajatelja u učeničkom domu" *Stručni članak, Život i škola*, br. 13 (1/2005.) str. 79-85.
16. Twentier, D. Jerry: *Pozitivna snaga pohvale*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1999.
17. Ulvan, Abdullah Nasih: *Odgoj djece u islamu*, (preveo: Mustafa Jahić), Sarajevo, 2003.
18. Ušinski K.D.; *Čovjek kao predmet vaspitanja*, Sarajevo, 1957.
19. Vukasović, A.: *Pedagogija*, (Dio III, Poglavlje 5: *Odgoj u domovima*), ALFA, Zagreb, 2001.